

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

Seydi KİRAZ

Doç. Dr., Hitit Üniversitesi
mehmetnuriedb@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4941-3909>

**Nakîb-zâde Refik-i Tarsûsî ve Ezhâr
Yâhud Mecmû 'a-i Eş 'âr'ı**

*Nakîb-zâde Refik al-Tarsûsî and His "Ezhâr Yâhud
Mecmû 'a-i Eş 'âr"*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 04.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 19.11.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2021

Atıf/Citation

KİRAZ, S. (2021). Nakîb-zâde Refik-i Tarsûsî ve Ezhâr'ı Yâhud Mecmû 'a-i Eş 'âr'ı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 1769-1821. <https://doi.org/10.34083/akaded.1018860>

KİRAZ, S. (2021). Nakîb-zâde Refik al-Tarsûsî and His Ezhâr Yâhud Mecmû 'a-i Eş 'âr. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(4), 1769-1821. <https://doi.org/10.34083/akaded.1018860>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Mehmed Refik Efendi, XX. yüzyılda klasik şiir geleneğini devam ettiren şairlerden biridir. Refik-i Tarsûsî olarak meşhur olan şair, hayatını tespit edilebildiği kadarıyla Tarsus, Kayseri ve Mısır'da geçirmiştir. Şairin bilinen tek eseri, 48 sayfadan ibaret *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr*'dır. Eserini 1909 yılında yayımlamıştır. Gazel, şarkı, muhammes, murabba, mesnevi, kıt'a, müstezad ve müfred nazım şekilleriyle tertip edilen eserde elli altı şiir bulunmaktadır. Bazı şiirlerinde başlık ve noktalama işaretlerini kullanan şair, müşterek şiir yazma geleneğine uygun manzumeler kaleme almıştır. Refik, şiirlerinin büyük çoğunluğunu âşıkâne tarz üzere kaleme almış, az sayıda hikemî muhtevalı şiirler de yazmıştır. Bunlar arasında vatan konulu dört manzumesi ve bu minvaldeki beyitleriyle kendi hayatıyla ilgili ipuçlarına yer vermiştir. Şiirlerinde ayrıntılı olmasa da dönemin olaylarına, bilimsel gelişme ve değişmelere, Batı dünyası ile Osmanlı arasındaki farklara işaret etmiştir. Bu çalışmada ilk kez *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr*'daki şiirler çevriyazı yoluyla verilmiş ve eser esas alınarak muhtasar bir inceleme kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nakib-zâde Refik-i Tarsûsî, Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr, vatan.

Abstract

Mehmed Refik Efendi is one of the poets who continued the tradition of classical poetry in the 20th century. The poet, famous as Refik-i Tarsûsî, spent his life (as far as can be determined) in Tarsus, Kayseri and Egypt. The only known work of the poet is Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr, which consists of 48 pages. His work was published in 1909. There are fifty-six poems in the work, which is arranged in ghazal, şarki, muhammas, murabba, masnavi, kit'a, müstazad and mufrad verse forms. Using titles and punctuation marks in some of his poems, the poet wrote poems in accordance with the tradition of writing joint poems. Refik wrote most of his poems in amorous style and wrote a few poems with a hikami content. Among these, the poet included clues about his own life with his four poems on the theme of homeland and couplets in this manner. Although not detailed in his poems, Refik pointed to the events of the period, scientific developments and changes, and the differences between the Western world and the Ottoman Empire. In this study, for the first time, the poems in Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr were given through transcription, and a concise review was written based on the work.

Keywords: Refik-i Tarsûsî, Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr, homeland.

Giriş

XIX. asır, Osmanlı Devleti için köklü değişmelerin ve düzenlemelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Başlangıçta askerî, siyasî ve içtimâî sahada görülün bu düzenlemeler, yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk edebiyatını da etkilemeye başlamıştır. Bu yüzyılda Türk edebiyatında asırlarca kullanılan muhteva ve nazım şekilleri terk edilmeye başlanmış, onların yerine yeni temalar ve referansı Batı olan yeni nazım biçimleri tercih edilmiştir. Bu yeni anlayışın etkisiyle Türk edebiyatı aynı yüzyıl içinde iki ana koldan ilerlemiştir. Bir yandan “Batı Edebiyatı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı” olarak adlandırılan bu yeni edebî anlayış, kısa sürede yaygınlaşırken diğer taraftan hatırı sayılır bir yekûn teşkil eden ve “Klasik Türk Edebiyatı” geleneğinin takipçisi olan şairler, bu sahada eser vermeye devam etmiştir. XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tespit edilen Refik-i Tarsûsî, klasik şiir geleneğini devam ettiren şairlerden biridir.

Tespit edilebildiği kadarıyla şair ve eserine dair *Tuhfe-i Nâilî, Son Asır Türk Şâirleri*, internet ortamında hazırlanan bir madde (Arslan, 2014) ve bir çalışma (Kiraz, 2019) yayımlanmıştır. Kısa bir biyografik bilgi, madde ya da birkaç şiir esas alınarak hazırlanan bu çalışmalar, şair ve eseri hakkında kısa olsa da mühim bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çalışmalar, şair ve eseri hakkında kapsayıcı ve ayrıntılı bilgiler içermediğinden böyle bir çalışmanın yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu çalışmada, şairin eseri bütün olarak ele alınacağından önceki çalışmalara nispeten daha ayrıntılı bilgilere yer verilecektir. Çalışmada şairin hayatı ve edebî yönü hakkında bilgi verilirken edebî kaynaklar ile *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr*’ından yararlanılacak; eserin muhteva, şekil, dil ve anlatım özellikleri üzerinde durulacak ve son olarak eserin transkripsiyonlu metni ortaya konacaktır.

1. Hayatı

Mehmed Refik Efendi, Tarsus Rüşdiye Mektebi müderrislerinden Nakib-zâde Mehmed İshak Efendi’nin oğlu olup 1297/1879 yılında Tarsus’ta doğmuş; dört yaşında babasını, on yaşında da annesini kaybetmiştir. Amcası Nakibü’l-eşraf Hafız Ahmed Efendi’nin himayesinde yetişmiştir. Rüşdiye mektebini bitirdikten sonra iki yıl Tarsus medreselerinde okumuş ve derslerini tamamlayarak icazetname almıştır. 1317/1890’de Kayseri’ye gitmiş, daha sonra Mısır’a giderek Câmîü’l-ezher’de eğitim görmüştür. Burada ne kadar kaldığı bilinmeyen Refik, 1327/1909’de Tarsus’a döndükten sonra medreselerde ders vermiş, medreselerin kapatılmasıyla da hayatını çorap tezgâhlarını işletmekle idame ettirmiştir. Şairin bilinen tek eseri *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr*’dır (İnal, 1988, s. 1415). Aynı bilgiler oldukça muhtasar bir şekilde *Tuhfe-i Nâilî*’de de tekrar edilmiştir. Ne zaman vefat ettiği bilinmeyen şairin kesin olarak 1327/1909 yılına kadar yaşadığı tespit edilmiştir (Tuman, 2001, s. 1: 270; Arslan, 2014).

Şairin kesin olarak yaşadığı bilinen tarihin aslında daha geç bir tarih olduğunu gösteren bilgilere de ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda Refik'in 1911 yılında *Beyânü'l-hak'ta* (Mehmed Refik Efendi, 1911, s. 2472) yayımlanan bir şiiri tespit edilmiştir. *Mecmû'a-i Eş'ârımdan Bir Sahife* başlığı ve *Talebe-i 'Ulûmdan Tarsûsî Nakîb-zâde Refik* imzasıyla verilen bu şiir, aslında müellifin *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr*'da yayımlanan manzumesiyle aynıdır. Tek fark başlık ve imzadan ibarettir. Bu bilgiden şairin kesin olarak 27 Kasım 1911 tarihine kadar yaşadığı anlaşılmaktadır. Hatta bu tarih, daha da ileri bir döneme götürülmelidir. *Son Asır Türk Şairleri*'nde Refik hakkında verilen bilgiler "Medresede talebeye ders verdi. Medreseler ilga olunduktan sonra çorap tezgâhları işletmeğe başladı." nazara alındığında şairin 3 Mart 1924'ten sonraki bir tarihte vefat etmesi daha doğru görünüyor. Çünkü bu tarih, medreselerin kapatılmasına neden olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilan edilme tarihidir. Bu bilgilerden Refik'in 3 Mart 1924'ten sonraki bir tarihte vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Ezhâr'da birer kez Mevlevî, Mevlevî külâhı; onlarca kez Mevlevîliğin önemli bir enstrümanı olan ney'in zikredilmesi; Sırrî (XX. yüzyıl) ile Refik arasındaki muhabbetin Şeyh Gâlib (ö. 1213/1799) ile Esrar Dede'yle (ö. 1211/1797) ilişkilendirilmesi, şairin Mevlevî olduğunu göstermese de Mevlevîliğe gönül verdiğine bir işarettir:

Bî-vefâ va'd eyleyüp her ân Refikî kıandırır
Mevlevî mi giydirir her dem külâhı 'âşıka

Bir Refik-i nüktedân bulsun bu Sırrî bilmeyen
Keşf eder Esrârını Gâlib gibi 'irfân-çarın (21/5; 48/5)¹

2. Edebî Yönü

Refik, gazelinde ifade edildiği üzere edebiyat dünyası için istikbal vaat eden bir şair olarak tanıtılmıştır. Refik'in nüktedan ve edebiyatçı bir dostu, şiir ve şairliğinden söz ederken onu, mühim şairlerle ilişkilendirmiş, ondan övgüyle bahsetmiştir. Mizacı Nefî'nin (ö. 1044/1635) cesaretini çağrıştırmış, şiiri Muallim Naci (1849-1893) ve Namık Kemal'in (1840-1888) ruhlarının takdirine mazhar olmuştur. Şairlik yeteneği ise ona XX. yüzyılın Ziya Paşa'sı (1829-1880) olma imkânı sunmuştur.

Refik, aynı gazelin makta beytinde "Şair doğulur, şair olunmaz." ifadeleriyle özetlenebilecek şairliğe dair poetik bir değerlendirmeye de yer vermiştir. Bu beyte göre Refik, kendisini şairlik fitratı üzere doğan şairler sınıftan addetmiştir:

*Bende yokdur anı takdîre liyâkat lâkin
Bir edîb-i nüktedândan işitdim el-ħaķ*

¹ Parantez içindeki ilk rakam şiirlerin, ikincisi beyit ya da bendlerin sırasını göstermektedir.

*Dedi Nef'î gibi tab 'ında şehâmet vardır
Hem Ziyâ-yı 'aşr olur tab 'ın ederse işrâk*

*Rûh-ı Nâcîyi Kemâli edecek tahsîn-h'ân
Mefhâri hem olacaqdır vaţanıñ hıfz ede Hâk*

*Başladı şî're Refîk de seni gördükçe fakat
Söyle! lâzım şâ'ir olmaqlığa şâ'ir doğmak (43/2-5)*

Refik, ilk örnekleri XVI. yüzyılda görülmeye başlayan müşterek gazel yazma geleneğini XX. yüzyılda devam ettiren şairlerden biridir. Şair, birini Osman Azmî (XX. yüzyıl), ikisini Şeyh Sırrî Efendi ile birlikte toplam üç müşterek gazel yazmıştır. Bu gazeller, mısra başlarında mahlasın ya da mahlasın ilk harfinin yazılması ve bunun belirli bir düzen içinde sıralanması gibi şeklî özellikleri bakımından müşterek gazel geleneğiyle büyük oranda benzerlik göstermiştir (Kiraz, 2019, s. 684).

Şair, klasik edebiyatın mazmun ve mefhumlarına hâkimdir. Bunları yerli yerince kullanmakla birlikte mazmunların ifadesinde zaman zaman klasik kullanım terk edilerek yeni tamlama kalıplarına başvurmuştur:

*Müjgâmi fitne-perver cân almada hünerver
Dünyâ perestîş eyler görse o **nev-nihâli** (22/6)*

*Gülîstân-ı şafâda **nev-fidânım**
Henüz on beş yaşında bir civânım (29/2)*

Güçlü bir ifadeye sahip olan Refik söyleyişte mükemmelliği ve anlamda derinliği yakalayan manzumeler de yazmıştır. “Minnet eylemem” redifli gazeli bunlardan sadece birisidir:

*Nev-nihâlim var iken tûbâya minnet eylemem
Sâye-i la 'inde ben şahbâya minnet eylemem*

*Pâsbân olsam o şûhuñ dergeh-i vâlâsına
Tâcdâr-ı Hüsrev ü Dârâya minnet eylemem*

*İnkisâf etsün o yâriñ meh-cebîni var iken
Nûr-ı hırşîd-i cihân-ârâya minnet eylemem (45/1-3)*

3. Eserinin Adı ve Telif Tarihi

XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarında yazılan eserlerin adlandırılmasında *Yâhud* bağlacını kullanmak, güçlü bir eğilim olarak benimsenmiş ve zamanla bir geleneğe dönüşerek günümüze kadar gelmiştir (Tümer, 2008, s. 388). Bu teamülün etkisinde kalan şairlerden biri de Refik'tir. Şairin *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr* adıyla

yayımlanan eseri, 1327 (1909) yılında Mısır Osmanlı Matbaası'nda basılmıştır. Kitabın ana başlığında her iki isim birlikte verilirken metnin farklı yerlerinde *Yâhud* bağlacı kullanılmadan isimler ayrı ayrı zikredilmiştir:

Ey 'âşık-ı gülzâr-ı gül
Al bir demet Ezhâr-ı² gül!

El şunmasun Ezhârıma
Mecmû'a-i Eş'ârıma (1/3-4)

Ezhâr (2), Mecmû'a-i Eş'ârımdan Bir Şahîfe (36)

Li-refîkunâ Ezhâru ravzu
El- 'ilmi mâ'iletü'l-ğuşûn³

Ve li-zâterâ Mecmû'atü'l
Eş'âr hâfiletû'l-fünûn⁴ (56/1-2)

Gazelinden anlaşıldığı üzere, Refik, şiir dışında nesirle de uğraşmış, bu alanda tespit edemediğimiz parlak örnekler vermiştir:

Buldum eş'ârını neşriñ gibi cânım parlak
Pişivâ-yı üdebâdan olacağsın muṭlak (43/1)

4. Muhteva Özellikleri

Refik'in *Bir İki Söz* başlıklı ilk manzumesi, ön söz niteliğindedir. Bu şiirden sonra gelen *Takdîs-i Bârî*'de Cenab-ı Hakk'ın esma, sıfat ve şuuratı; *Na't-ı Şerîf*'te Hz. Muhammed övgüsüne yer verilmiştir.

Eserin yarısından fazlasını oluşturan gazeller, genellikle âşıkane tarz üzere kaleme alınmıştır. Gazelerde âşık ile maşuk ilişkisi, şem-pervane, gül-diken-bülbül, güneş-yıldız-ay, ok-kılıç gibi sık kullanılan mazmunlar etrafında işlenmiştir. Yanı sıra sevgilinin güzellik unsurları, vefasızlığı, merhametsizliği, gönlün ızdırabı, felekten şikâyet, sâkî-mey, ney-kanun, bahar ve eğlence tasviri vb. hususlar üzerinde durulmuştur. Bazı gazelerde bahsi geçen muhtevadan uzaklaşarak Hz. Peygamber'e (4) duyulan derin sevgi; Hareket Ordusu komutanı Şevket Paşa'nın kahramanlığı (6) ve Refik'in şairlik kudreti öne çıkarılmıştır. Hikemî tarzda yazılan bir gazelde (50) güzel ahlak, doğruluk, vefa, iç güzellik ve sîret yüceltilmiş; ilim ve edebe teşvik edilmiştir.

Ezhâr'da öne çıkan temalardan biri de vatan sevgisidir. Bu tema, ayrı ayrı beyitlerde vurgulanmakla birlikte eserde, neredeyse bütün beyitleri bu muhteva

² Çalışmada eserden söz edilirken bundan sonra *Ezhâr* isimi kullanılacaktır.

³ Refik'in/arkadaşımızın *Ezhâr*'ı, dalları eğilmiş ilim bahçesidir.

⁴ Bundan dolayı sen, *Mecmû'atü'l-Eş'âr*'in çeşit çeşit dalları/fenleri topladığını görürsün.

etrafında kurgulanan dört şiire yer verilmiştir. Bunlardan birincisi *Tarsus* başlıklı manzumedir. Şair, bu manzumede memleketini gül bahçesi, güzellerin mekânı, her taş Aden incisi kıymetinde, ferahlatıcı ve mukaddes bir belde olarak överken her bendin sonunda “Müferrahtır, muqaddesdir, vaţandır” mısrasını yinelemiştir.

Başlığın kullanılmadığı, gurbet duygusu ve vatan sevgisinin vurgulandığı diğer iki şiirde, *ağlar* ve *vatanım* redifleriyle aynı tema vurgulanmıştır:

*Âh ğurbetde başım düşdi ecel yaştığına
Melekü'l-mevt bile bak hâlime her ân ağlar*

*Gel gel! âğuşuma gel! bâri hayâl-i vaţanım
Seni ârzü ederim şubh u leyâlî vaţanım (33/3; 34/1)*

Bu şiirlerde şairin hangi coğrafyada vatan özlemi içinde olduğu belirtilmemiştir. Fakat bu şiirlerin hemen arkasından gelen otuz beşinci manzumede Mısır'ın övülmesi ile şairin bir dönem Mısır'da kaldığı bilgisi bir arada düşünüldüğünde şiirlerin Mısır'da yazıldığı anlaşılmaktadır.

Vatan temalı dördüncü şiir ise (36) *Mecmû 'a-i Eş 'ârımdan Bir Sahîfe* başlığıyla verilmiştir. Bu şiirde konu farklı açıdan ele alınmıştır. Diğer şiirlerde vatan, lirik bir anlatımla verilirken bu şiirde yıkılmak ve ayaklar altında çiğnenmek üzere olan ülke-vatan için fedakârlık yapmanın, tembelliği bırakmanın ve bilimin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çağın bilimsel gelişmelerinden haberdar olan şair, Müslümanlar ile Batı dünyasını mukayese ederek Müslümanları ilme teşvik etmiştir:

Yeter terk etmeli artık cümüdü
Hücüm etmededir düşmen cünüdü

*Bugün kuţba varanlar ecnebîdir
Balonlarla uçanlar ecnebîdir (36/10-11)*

*Nedir onlardaki bu sa 'y-i dâ 'im
Nedir bizlerdeki bu rûh-ı nâ 'im (36/13)*

Ezhâr, Osmanlının en çalkantılı günlerini yaşadığı XX. yüzyılın hemen başında yazılmıştır. Şair, yüzyılın başlarında Osmanlıya ait toprakların bir bir elden çıkmasından muzdariptir, buna kayıtsız kalanlardan şikâyetçidir:

*Naşil 'âkil desem o şağşa ki ben
Güler, oynar vaţan âh cân verirken (36/3)*

Eserde iki mersiye yer verilmiştir. Bunlardan birinde Divriğî-zâde Dâmâd Emîn Efendi'nin (54), diğerinde ise (19) Alanyalı Muhammed Efendi'nin akrabasının vefatları anlatılmıştır.

5. Nazım Şekilleri, Türleri ve Özellikleri

5.1. Gazeller

Ezhâr'da en çok kullanılan nazım biçimi gazeldir. Gazellerden birisi (55) mersiye, ikisi na't (3,4), biri (6) de medhiye özelliği taşımaktadır. Gazeller bazen "gazel", "diğer" bazen de böyle bir ibare belirtilmeden dağınık olarak verilmiştir. En kısası (4, 8...), beş beyit; en uzununu ise (34) on bir beyitten oluşmuştur.

Arka arkaya gelen üç gazelin (7, 8 ve 9) altında ya da dipnotlarında Abdulmucîb, Ahmed Zekî, Muhyiddîn Beg ve Muhyiddîn Besîm isimleri zikredilmiştir. Bu gazellerin üçünde de Refik mahlası geçtiğinden bu isimler, şairin şiirlerini ithaf ettiği şahıslar olarak yorumlanabilir.

Gazeller arasında dikkat çeken bir özellik üç gazelin (4, 47, 48) müşterek olarak tertip edilmesidir. Bunlardan biri Kayserili Osman Azmî (XX. yüzyıl), ikisi de Şeyh Sırrî Efendi ile birlikte yazılmıştır.

Onuncu şiir, redd-i matla; elli dördüncü şiir ise hüsn-i makta özelliği gösterdiğinden diğer gazellerden ayrılmaktadır.

Yirmi sekiz gazelin on üçünde fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, beşinde mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün, dördünde fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, ikisinde müstef'ilâtün müstef'ilâtün, geriye kalan üç gazelde ise mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün, mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün, mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ilün ve fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ülün kalıbı kullanılmıştır.

5.2. Şarkılar

Gazellerden sonra en çok tercih edilen nazım şekli şarkıdır. Bunların en kısası (11, 15...) iki bend, en uzununu (16) dört benddir. On iki şarkının üçünde mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün, ikisinde fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, ikisinde fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ülün, ikisinde fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün geriye kalan üç şarkının her birinde fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, müstef'ilâtün müstef'ilâtün ve mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbı tercih edilmiştir.

5.3. Kıt'alar

Yedi kıt'adan ikisi kıt'a-i kebîredir. Bunlardan birincisi, yedi beyitten ibaret olan elli dördüncü şiiridir. Bir mersiye olan bu kıt'ada, müstef'ilün müstef'ilün kalıbı tercih edilmiştir. Elli altıncı şiir olan diğer kıt'a-i kebîre, sekiz beyitten meydana gelen Arapça bir takrizdir. Bu kıt'ada dönüşümlü olarak mütefâ'ilün müstef'ilün / müstef'ilün mütefâ'ilün kalıbı kullanılmıştır. Diğer kıt'alar iki beyitten oluşmuştur. Kıt'aların ikisinde fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, ikisinde mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün, birinde mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbı kullanılmıştır.

5.4. Muhammesler

Üç muhammesten en uzununu (19) yedi bend olup mersiye mahiyetindedir. Otuz yedinci şiir olarak verilen muhammeste, *Ye's Pek Bî-karârım* başlığı kullanılmıştır. Muhammeslerde sırasıyla mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün ve müstef'ilâtün müstef'ilâtün kalıpları tercih edilmiştir.

5.5. Murabbalar

İki murabbaya yer verilmiştir. Her ikisinde de medhiyenin özellikleri görülmektedir. Aynı zamanda eserin ilk manzumesi olan ve yedi bendden oluşan ilk murabba *Bir İki Söz* başlığıyla kaydedilmiştir. Üç bend olarak yazılan diğer murabba ise (5) *Tarsus* başlığıyla kaleme alınmıştır. Manzumelerde sırasıyla müstef'ilün müstef'ilün ve mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıpları kullanılmıştır.

5.6. Mesneviler

Eserde iki örneğin görüldüğü diğer nazım biçimi mesnevidir. *Takdîs-i Bârî* (2) başlığının kullanıldığı bu mesnevilerden birincisi yirmi altı beyitten oluşan bir tevhihdir. İkincisi *Eş'ârımdan Bir Sahife* başlığıyla verilmiş ve on sekiz beyitten meydana gelmiştir. Manzumelerde tahkiyeli bir üslûp tercih edilmemiştir, sırasıyla müstef'ilün müstef'ilün ile mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbı kullanılmıştır.

5.7. Müstezâd ve Müfred

Müstezâd ve müfredin birer örneği tespit edilmiştir. On yedinci sırada yer alan ve beş beyitten oluşan müstezâdda mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün, mef'ülü fe'ülün kalıbı; on dördüncü sırada bulunan müfredde ise fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbı kullanılmıştır.

6. Dil ve Anlatım Özellikleri

Ezhâr'ın anlatım özelliklerinde dikkat çeken hususiyetlerden biri bazı şiirlerde noktalama işaretleri, başlık ve Batı kökenli bir kelimelerin kullanılmasıdır. Şiirlerde göze çarpan bu üç husus, Türk edebiyatının Batı Edebiyatı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı dönemi olarak adlandırılan ve ilk örnekleri Tanzimat Dönemi Edebiyatına uzanan yeniliklerin yansıması olarak değerlendirilebilir:

*Eger 'afv eylemezseñ cürmümi âh!
Kim eyler nârdan tahtlîş eyvâh (2/2)*

*Beni 'aşkıñ harâb etdi a cânım!
'Aceb mi dem-be-dem artsa figânım? (18/1.b)*

Bir İki Söz, Ezhâr-Taqdîs-i Bârî, Tarsûs, Ye's-Pek Bî-karârım; volkan.

Dil ve üslûpta göze çarpan başka bir özellik de şairin kendisini başkasının yerine koyarak onların hissiyatını yansıtmasıdır. Duygularını hayal ederek yazdığı şahıslardan biri II. Meşrutiyet devri sadrazamlarından Mahmud Şevket Paşa'dır (1856-1913). Şevket Paşa'nın medhedildiği manzume *Hareket Ordusu Kumandanı Şevket Paşa Hazretleri Lisânından* (6) başlığıyla verilmiştir. Diğeri ise şairin bir akrabasıdır. İkinci manzume de şöyle verilmiştir: '*Amca-zâdem Emîn Efendi merhûmuñ kitâbe-i seng-i mezârı. Vâlidesi lisânından yazılmışdır* (55). Birinci şiirde Şevket Paşa'nın kahramanlıklarından söz edildiğinden epik anlatım baskındır; ikincisi, bir mersiye olduğundan şiire lirik anlatım hâkimdir.

Bazı şiirlerde mısra hangi harfle başlıyorsa önce kelimenin ilk harfi yazılmış, ardından bir boşluk bırakıldıktan sonra mısranın tamamına yer verilmiştir:

ع 'Älemi teşhîr eden cânım! ilâhî gözleriñ
 ب Bu dil-i Mecnûnumuñ sevdâ-penâhı gözleriñ (7/1)

Aruzu uygulamada genellikle başarılı olan şair zaman zaman aruz kusurları yapmaktan kurtulamamıştır:

*Ķabûl eyle gözüm nûrı
 Selâmiñla baña bahş et meserret* (46/4)

Kelimelerin yazımında vezne uygunluk ilkesi gözetildiğinden bazen sözcüklerin imlasında lügatlerdeki şekli yerine vezne uygun hali tercih edilmiştir:

*Nedendir sendeki nâz u sitiğnâ
 Nedendir bendeki gizli fiğân âh* (41/4)

Kafiye zaman zaman ihmal edilmiştir. Bazı beyitlerde gazel uyak şekli terk edilerek mesnevi uyağına geçilmiştir:

*Kilk-i Ķudret nağş ederken sevdiğim ta 'zîm ile
 Bülbülân bî- 'aşğdır etmez fedâ-yı cân güle*

*'Andelib-i dil fedâ cânım! gül-âb-ı Ķüsnüñe
 Noktaveş Ķâl-i siyâh koymuş kitâb-ı Ķüsnüñe*

*Yerde, gökde şâh u mâh Ķayrân olurken Ķüsnüñe
 Çoğ mı meftûnsa **Refik** de âb u tâb-ı Ķüsnüñe* (3/2, 4-5)⁵

Ezhâr'ın edebî sanatlar açısından zengin bir eser olduğu söylenebilir. Okura bir fikir vermek maksadı gözetildiğinden edebî sanatlar birkaç örnekle sınırlandırılmıştır.

Eserde çokça kullanılan sanatlardan biri *telmihtir*. Beyitte vatan özlemi, onulmaz bir hastalık olarak tahayyül edilmiş, bu hastalığın tedavisi Lokman Hekim'in şifasıyla ya da bir vakit bu topraklarda hayat süren Ashâb-ı KeĶf'in yardımıyla mümkündür.

⁵ Ayrıca bk. (44/3,5; 45/5)

Şairin yaşadığı topraklar kutsaldır. Toprağın kutsallığı Bilâl-i Habeşî'ye dayandırılmıştır. Bilal-i Habeşî'nin Tarsus'a geldiği ve ezan okuyup namaz kıldırıldığına inanılmaktadır. Bundan dolayı Tarsus toprağına bir kutsiyet atfedilmiş ve buranın toprağı göze şifa sunan bir sürme olarak tavsif etmiştir. Beyitte Lokman Hekim, Ashâb-ı Kehf ve Bilâl-i Habeşî hatırlatıldığından *telmih* sanatı oluşmuştur:

*Daği Loğmân ile Kehfe kerem et takdîm et
Gözlerim kühl edine hâk-i Bilâli vaţanım (34/7)*

Beyitte aşkın birbiriyle çelişen iki halinden söz edilmiştir. Aşkın öldüren ve hayat veren vasıfları birlikte kullanıldığından *tezat* sanatına başvurulmuştur:

*Beni mahv eyleyen eyvâh! 'aşkıñ
Yine ihyâ eden bi'llâh 'aşkıñ (2/16)*

Hayretle düşünen gönül ve cân her defasında Allâh'ı zikretmektedir. Beyitte Allâh lafzının dört kez zikri tekrar sanatına zemin hazırlamıştır:

*Düşündükçe diyor hayretle her gâh
Dil ü cân Allah Allâh Allah Allâh (2/26)*

Âşığın canı ok taliminin yapıldığı bir talimgâh olarak tasvir edilmiştir. Sevgilinin her bakışı âşığın ruhuna saplanan bin bela oku olarak düşünölmüştür. Sevgilinin hedef tahtası olan âşık, bela ve musibet oklarına neyin sebep olduğunu bilmemektedir. Daha doğrusu beyitteki anlamı kuvvetlendirmek için bilmezden gelerek *tecâhül-i ârif* sanatının oluşmasını sağlamıştır:

*Hâdisât-ı dehrden mi? yoksa ebrûdan mıdır?
Atmada cângâhıma biñ tîr devâhî gözleriñ (7/3)*

Aşğıdaki beyitte amân kelimesinin üç kez yinelenmesiyle hoş bir *tekrir* örneğı verilmiştir. Kelime aynı zamanda yardım isteme; şaşkınlık ve hayret anlamları gözetilerek kullanıldığından ifadeye tevriyeli bir anlatım da kazandırmıştır:

*N'olur bir lahza şâd etseñ Refîki
Amân h'âhım amân kesme amânı (18/5)*

Eserde âyet ve hadis iktibaslarına da yer verilmiştir:

*'Askerim! destimdeki bu parlayan tiğ-i zafer
Söyledir zâlimlere eyne'l-mefer eyne'l-mefer⁶ (6/1)*

*Duyar insân şafâlı bir deminde
Li-düli'l-mevti ve'bnü li'l-ğarâbi⁷(19/4)*

⁶ "Kaçış nereye?", Kıyâme 75/10.

⁷ "Ölmesi için dünyaya çocuk getirin, harab olması için bina yapın!", Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, Mektebetü'r-Rüşdi, Riyad, 1423/2003, 13/232.

Ezhâr'da bazı eklerin yazımında Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklaşma eğilimi devam ettirilmiştir. Genellikle üçüncü tekil emir kipi -sın, -sin eki; zarf-fiil -ıp, -ıp ekleri yuvarlak ünlü ile yazılmıştır: görmesÜn, vermesÜn; baĸÜp, gelÜp...

Osmanlı Türkçesinde telaffuzda söylenen fakat çoĸunlukla yazımda gösterilmeyen bazı -ı, -i ünlülerinin yazıldığı görölmüşür: kİm, sensİN, ĸİlsın... Bu yazım tarzı eserin yazıldığı yüzyılın dil alanındaki gelişmelerin bir yansıması olarak değerdendirilebilir.

Eserde, kimi zaman “nun”, “nazal nun” olarak yazılmıştır:

Nev-nihâlim var iken tûbâya minnet eylemem

Sâye-i la'liñde ben şahbâya minnet eylemem (43/1)

Ezhâr'da yanlış yazılan kelimeler hata-sevap cetvelinde düzeltilerek listelenmiştir. Eserin tab'ı esnâsında vuĸü'a gelen ĸaĸâların birĸismı meşelâ hemze, virgöl ve sâ'ire yanlışlıĸları ĸâri'in tarafından anlaşıyor ise de ber-vech-i âti derc edilür.

Şahife	Satır	Yañlış	Ŧoĸrı
6	5	ârzüu	ârzü
7	7	sâz	sâz
10	1	ĸalâ	ĸalâ
10	3	ĸüsniñ	ĸüsünüñ
10	4	'acib	'aceb
10	16	ĸandâyınıñ	ĸandânınıñ
11	14	canân	cânân
13	3	sâz	sâz
14	5	sevdis	sevdimse
15	9	açılun	açılsun
18	6	ĸoyar	duyar
19	12	türdan	nürdan
23	3	yaĸa	yaĸ
30	1	Ŧarsüsi	Ŧarsüs
30	16	ser	seyr
32	7	bâşuâp	başup

Sonuç

Şairler ve eserleri hakkında yapılan kısa ve sınırlandırılmış çalışmalar, bazı bilgilerin araştırmacılara ulaşmasını sağlasa da yeterli değildir. Bunun için şairlerin eserleri bir bütün olarak ele alınmalıdır. *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr* ile edebî kaynaklardan elde edilen bilgiler şöyle ifade edilebilir:

Vefat tarihi bilinmeyen Refik'in kaynaklarda kesin olarak 1909 yılına kadar yaşadığı ifade edilmiştir. Yapılan araştırmalarda şairin *Beyânü'l-hak*'ta yayımlanan bir şiirine ulaşılmıştır. *Mecmû'a-i Eş'ârından Bir Sahîfe* başlığı ve *Talebe-i 'Ulûmdan Tarsûsî Nakib-zâde Refik* imzasıyla yazılmış bu şiiri önemli kılan husus, muhtevastından çok yayımlandığı tarihtir. Şiir, derginin 27 Kasım 1911 tarihli nüshasında yayımlanmıştır. Şiirin basım tarihi göz önüne alındığında şairin öncelikle 27 Kasım 1911 tarihine kadar yaşadığı söylenmelidir. Şairin daha geç bir tarihe kadar yaşadığını gösteren farklı bir bilgi tespit edilmiştir. *Son Asır Türk Şâirleri*'nde Refik'in Mısır'dan döndükten sonra medreselerde bir müddet ders verdiği, medreselerin kapatılmasından (3 Mart 1924) sonra çorap tezgâhı işlettiğinden söz edilmiştir. Bir müddet bu işi devam ettirmesi de hesaba katıldığında şairin 3 Mart 1924'e kadar kesin yaşadığı ve bu tarihten sonraki bir zaman diliminde vefat ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Refik'in nesir alanında tespit edemediğimiz parlak örnekler verdiği anlaşılma birlikte ulaşılabilen yegâne eseri, *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'ârı*'dır. Eserin isminde geçen "*Mecmû'a*" ibaresi, başkasına ait şiirlerinin bir araya getirildiği bir eser intibası bıraksa da durum, hakikatte böyle değildir. Arapça yazılmış bir takriz hariç diğer şiirler Refik'e aittir. Eserdeki elli altı manzumenin yirmi sekizi gazel, on ikisi şarkı, yedisi kıt'a, üçü muhammes, ikisi murabba, ikisi mesnevi biri müstezad ve biri de müfredidir.

Eserin yazımında noktalama işaretleri ve başlık kullanılması, gazellerden üçünün müşterek yazılması, meşhur, akraba ve tanıdık şahısların lisanından şiirler yazması, eser son bölümünde kelimelerin yanlış ve doğru yazımını gösteren hata-sevap cetveline yer vermesi dikkat çeken hususlar olarak göze çarpmaktadır.

Âşıkâne tarzın hâkim olduğu şiirlerde âşık ile maşuk ilişkisi; şem-pervane, güldiken-bülbül, güneş-yıldız-ay, ok-kılıç gibi sık kullanılan mazmunlar etrafında işlenmiştir. Yanı sıra sevgilinin güzellik unsurları, vefasızlığı, merhametsizliği, gönlün ızdırabı, felekten şikâyet, sâkî-mey, ney-kanun, bahar ve eğlence tasviri vb. hususlar üzerinde durulmuştur. Farklı konuların ele alındığı manzumeler de yazılmıştır. Bunlar arasında doğruluk, vefa, iç güzellik, edep gibi güzel ahlakın esaslarını öven, ilme ve çalışmaya teşvik eden hikemî muhtevaya rastlanmıştır.

Eserde en çok dikkat çeken hususlardan biri de vatan içerikli dört manzumeye yer verilmesidir. Bunlar arasında otuz üç ve otuz dördüncü şiirler ile Tarsus başlıklı şiirde memleket hasreti güçlü bir şekilde dile getirilmiştir. Bu şiirler, şairin küçük yaşta annesini kaybettiği, bir dönem gurbet hayatı yaşadığına dair bilgilere yermesi bakımından önemlidir. Bu şiirlerin hemen arkasından gelen otuz beşinci şiirde Mısır'ın övülmesi, eserini burada bastırması, şairin bir dönem Mısır'da kaldığı bilgisini teyit etmekte, sıra hasreti muhtevalı şiirlerinin de yine burada yazıldığını

göstermektedir. Vatan muhtevalı şiirlerinin dördüncüsü olan *Mecmû 'a-i Eş 'ârımdan Bir Sahîfe* başlıklı şiirde gurbet yerine hamiyet duygusu işlenmiştir. Bu şiirde vatanın parçalanmaya, yıkılmaya yüz tuttuğu bir zamanda gerekli fedakârlığı göstermeyen, gayretsiz ve kayıtsız insanlar eleştirilmiştir. Netice olarak bu çalışmayla Refik'in eseri ve hayatı ile ilgili yeni bilgiler ortaya çıkarılarak okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

7. Metin

Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr

1.

[s.1]

Bir İki Söz

Müstef'ilün Müstef'ilün

1. Dersem sezâ bir nâzenîn
Bu nüshâ-i şî'r-i güzîn
Yâ gülsitân-ı 'ârifîn
Yâ gülşen-i fikr-i bihîn
2. Baḳ! baḳ bu mir'ât-ı kemâl
Hiç gönlüñe vermez melâl
Eyler saña arz cemâl
Her nazrada bir nâzenîn
3. Ey vâkıf-ı eş'âr-ı gül
Ey 'âşık-ı gülzâr-ı gül
Al bir demet *Ezhâr*-ı gül!
Gül, ergüvân hem yâsemîn
4. El şunmasun *Ezhân*ma
*Mecmû'a-i Eş'an*ma
Vâkıf degil efkârıma
Nâdân olan şahş-ı mehîn
5. Ey nüshâ-i 'irfân seni
Hiç görmesün çeşm-i denî
Kılsun seni Rabb-i Ğanî
Dest-i ta'arruzdan emîn
6. Olsun saña hışn-ı haşîn
Esmâ-i giti-âferîn

Yā hüccet-i kavlı-i metîn
Fa'llāhu ḥayru'l-ḥāfizîn⁸

7. Her ân baña mūnis, şadîk
Bu muhterem yâr-ı şefîk
‘İbret-nümâdır hem refîk
Bu nüşha-i şîr-i güzîn

Nakīb-zāde Refîk-i Tarsūsî

2.

Ezhâr

[s.2]

Takdīs-i Bārî

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ülün

1. Hudâyâ! Zü'l-celâl[â]! Girdgārâ
Beni rûz-i cezâda kıılma rüsvâ
2. Eger ‘afv eylemezseñ cürmümi âh!
Kim eyler nârdan taḥliş eyvâh
3. Eger ‘işyânıma karşı ilâhî
Yanarsam yanmama olmaz tenâhî
4. Hudâyâ eylemem kaç‘-ı ümîd ben
Seniñ bî-gâye luḫ u rahmetiñden
5. Yeter ‘aşk-ı mecâzîden uşandım
Baḫup ef‘âlîme kendim utandım
6. Amân tövbe uşanmam ‘aşkdan ben
Ki ‘aşkdır eyleyen nîrânî gülşen

⁸ “En iyi koruyucu Allah’tır.” Yûsuf, 12/64. Âyetin asıl şekli: فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا

7. Mecāzî zâhiren hûbânı sevmek [s.3]
Hâkîkatde faqâṭ Sübhânı sevmek
8. Seniñdir 'âşık u ma'şûk Hudâyâ
Hüsün de, 'aşk da senden 'atâyâ
9. Nedir biz hüsñ ü 'aşkı añlamazken
Hâbibiñ Aḥmede 'âşık eden sen
10. Bu hüsni eyleyen icâd sensin
Ṭarîk-i 'aşkda üstâd sensin
11. Hüsün senden tecellî-i cemâldir
Muḥabbet de bizimçün bir kemâldir
12. Kemâle ermegi ârzü-keşem ben
Bu ârzüma beni işâl kııl sen
13. İlâhî sen tecellî-i cemâl et
Bu göñlümdeki 'aşkı ber-kemâl et
14. Dil[im] zârken tecellîgâh-ı 'aşkdan
Yine göñlüm te'allî-h'âh-ı 'aşkdan
15. Nedir bu âteş-i dil-süz ilâhî!
Amân yandı o 'aşkıñ cilvegâhı
16. Beni maḥv eyleyen eyvâh! 'aşkıñ [s.4]
Yine ihyâ eden bi'llâh 'aşkıñ
17. Nedir süzân eden, itfâ eden kim
Nedir bu öldüren, ihyâ eden kim

18. Geh öldürür dirildir gāh ‘aşkıñ
‘Aceb te’sīri var bi’llāh ‘aşkıñ
19. Hem ‘āşıkısın ilāhī hem de ma’sūķ
Esīr-i ‘aşkıñ oldu bunca maḥlūķ
20. Kimi ḥayrān kimi sūzān u giryān
Kimi mehcūr kimi vaşlıñla ḥandān
21. Kimi eyler niyāz-ı ‘āşıkāne
Kimin almış sūkūt-i vālihāne
22. Kime şorsañ diyor maķşūdum Allāh
Kime şorsañ diyor ma‘būdum Allāh
23. Seni ārzū ederken bunca maḥlūķ
Yine hīç künhüñi idrāk eden yok
24. Olurken āh! ‘aķıl şun‘ında ḥayrān
Naşıl idrāk olunsun künh-i Yezdān
25. Diyorken baķ Ḥabībi mā-‘arafnāk⁹ [s.5]
Düşünmek künhüni etmez mi? ihlāk
26. Düşündükçe diyor ḥayretle her gāh
Dil ü cān Allah Allāh Allah Allāh

⁹ “Ey Marūf! Seni şânına yakışır bir şekilde **bilemedik**.” Hadis olduğu söylenmiş olsa da kaynaklarda böyle bir hadis tespit edilemedi. İmam Şâfi’ye atfedilmiştir. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul: 2013, s.474.

3.

Na'at-ı Şerif

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Müncezibdir zerreveş dil âfitâb-ı hüsnuñe
Müntesibdir necm-i tâlî' mâh-tâb-ı hüsnuñe
2. Kilk-i kudret nakş ederken sevdiğim ta'zîm ile
Noğtaveş hâl-i siyâh koymuş kitâb-ı hüsnuñe
3. Vermesün sâkî baña âb-ı hayâtı istemem
Hızr-ı rûhum teşnedir her dem şarâb-ı hüsnuñe
4. Bülbülân bî-âşkdır etmez fedâ-yı cân güle
'Andelib-i dil fedâ cânım! gül-âb-ı hüsnuñe
5. Yerde, gökde şâh u mâh hayrân olurken hüsnuñe
Çok mı meftûnsa **Refik** de âb u tâb-ı hüsnuñe
6. Tâ ebed parlar fûrûğ-ı hüsnuñ elbette seniñ [s. 6]
Yâ Muhammed! Hağ da 'âşık âfitâb-ı hüsnuñe

4.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Kayseriyeli 'Osmân 'Azmi Efendi ile Müşterekdir.

1. 'Azmi: Şem'a-i ruhsârîña pervaneyim ey hoş-hırâm
Refik: Ol sebebden yanmağ arzû eylerim ben şubh u şâm
2. **Ğ**: Müstenirken nûr-ı vechiñden semâda âfitâb
İ: Perteviñle hiç kalır mı kalb-i 'âşıkda zalâm
3. **Ğ**: Bir mücessem nûr imişsin şimdi bildim ben seni
İ: Çünkü pür-nûr oldı kalbim eyledikçe ibtisâm

4. غ: Görse hūrī muṭlaḳ eyler hūsnūñe ğıbtā seniñ
 ج: Nūr-ı zātından seni halk eyledi Rabbü'l-enām
5. غ: Yā Rasūl vaşfiñda 'ācizdir **Refik 'Azmi** seniñ
 ج: Şübhe yoḳ ferd-āferide olduğundan ve's-selām

5.

Ṭarsūs

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

[s.7]

1. Gülistāndır, güzeller cāyı şendir
 Müferraḥdır, muḳaddesdir, vaṭandır
 Anıñ her sengi bir dürr-i 'Adendir
 Müferraḥdır, muḳaddesdir, vaṭandır
2. Behište kimse etmezdi tenezzül
 Açıldıkça, içildikçe gül ü mül
 Terennüm-sāz olur ol yerde bülbül
 Müferraḥdır, muḳaddesdir, vaṭandır
3. O yerdir maḳsemi bād-ı şabānıñ
 O yerdir menba'ı āb u havānıñ
 O yerdir maḥzeni zevḳ ü sefānıñ
 Müferraḥdır, muḳaddesdir, vaṭandır

6.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Hareket Ordusu Kımandanı Şevket Paşa Hāzretleri Lisānından [s.8]

1. 'Askerim! destimdeki bu parlayan tiğ-i zafer
 Söyledir zālimlere *eyne'l-mefer eyne'l-mefer*¹⁰

¹⁰ "Kaçış nereye?", Kıyāme 75/10.

2. Ben o Ğāzî Şevketim ki bilmeyen bilsün beni
Nûr-ı hürriyyet bu şemşirle oldı şu'lever
3. 'Askerim, yok ordum, yok zâbıtam
Şanki bir ordu kumanda etdiğim her bir nefer
4. Gördüğün bu kahramân ordularıyla işte ben
En kavî bünyân-ı zulmi eyledim zîr ü zeber
5. Tiğ-i 'adlim ma'nev eder bi'llâh seni istibdād
Eyle yoksa tîz 'adem-âbâda togruca sefer
6. Hağ bilir şemşir! vicdânım da olsañ istemem
Sen de meyl eylesenñ istibdâda cüz'ice eger

7.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. ع 'Ālemi teşhîr eden cānım! ilāhî gözleriñ [s.9]
ب Bu dil-i Mecnūnumuñ sevdā-penāhı gözleriñ
2. ا Al-kan etdi sine-i mecrūhumı tîr-i müjeñ
د Dem-be-dem müjgān ile eyler günāhı gözleriñ
3. ح Hādîşāt-ı dehrden mi? yoksa ebrūdan mıdır?
ا Atmada cāngāhıma biñ tîr devāhî gözleriñ
4. م Mesned-i hüsnuñde şāhım ber-ķarār etsün Hudā
ل Leşker-i ebrūları kılısun mübāhı gözleriñ
5. د Dönmezem hiç bu sözümden sevdiğim! rind-meşrebim
م Meşrebimce 'aşıkānıñ kıblegāhı gözleriñ
6. ذ Zülfikār-keş bir 'Alīdir ebruvānıñ gözleriñ
ج Cünd-i hūn-riziñ muzaffer pādîşāhı gözleriñ

7. ك Gözlerim, göñlüm hemān her şey'e rāzī sevdiğim
ى Yā ğadāb yā merḥamet etsün nigāhı gözleriñ
8. ى Yā **Refik**i eyle āzād yā nazar kıl luṭf ile
ب Baḡ perīṣān eyledi nūr-ı siyāhı gözleriñ
‘Abdu’l-mucīb, Aḡmed Zekī

8.

DİĞER

[s.10]

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. م Mest-i nāzım! söyle ḡalā gözleriñ maḡmūr mıdır
ح Hüsn-i sevdā-ḡıze yoksa ben gibi meşḡūr mıdır
2. ى Yok şarāb-ı ḡüsnünüñ aṣlā ḡumārı sevdiğim
ا Āb-ı ḡüsnüñ āb-ı kevşer mi? ‘aceb kāfūr mıdır
3. ل Lem‘a-pāş nūr-ı melāḡat āteşin rūḡşāreden
د Dilberim! ruḡşār-ı al dü kamer yā ḡūr mıdır
4. ى Yandım ey māh! āteş-i ‘aşkıñla yandım el-amān
ن Nūr-ı ruḡ āteş midir? sīnemde bir tennūr mıdır?
5. ب Bī-amān bir zālimiñ āh! tābī‘-i fermānıyım
ك Gözlerim, göñlüm **Refik** bilmem ki ben meşḡūr mıdır
Muḡyiddīn Beg

9.

DİĞER

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. م Mihr-i ruḡşārıñdır ey gül! şems-i tābānım benim
ح Hüsn ü ān ‘ārızıñdır nūr-ı çeşmānım benim

2. ى Yek nazarda oldu meczûb âfitâb-ı hüsniñe
ا Alah Allâh 'aql u fikrim, bu dil ü cânım benim
3. ل Lâubâlî bir nigâh-ı mestiniñ hayrânıdır
د Dîde-i hândânınıñ bu çeşm-i giryânım benim
4. ى Yâdı kaldı gitdi cânân şuşdı bülbül şoldı gül [s.11]
ن Neyle ârâm eylesün âh! kalb-i nālânım benim
5. ب Bir füsünkâr dideniñ meshûrî oldum ben amân
س Söyleyiñ Alâh için siz var mı? dermânım benim
6. ى Yalınız sensin **Refik**in derdini teşhîş eden
م Merhamet kıl ey tabîb-i derd-i pinhânım benim
Muhyiddîn Besîm

10.

Dîger

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Va'd-i teşrîf eylemişdi şeh-süvârım gelmedi
Hayli demdir gözlerim âh! nâzlı yârim gelmedi
2. Nerde kaldı söyle ey bād-ı şabâ! cânânımı
Zulmet-i hicrândayım hâlâ nehârım gelmedi
3. Nev-bahâr erdi ser-â-ser aldı kâımı bülbülân
'Andelib-i dil figânda gül-'izârım gelmedi
4. Söyle Allâh 'aşkına gül ey nesîm-i nev-bahâr!
Nerde cânân nerde cânım dil-şikârım gelmedi
5. Gelmedi gelmez mi? hâlâ ol perî imdâdına
Bir bakışla aldı gitdi ihtiyârım gelmedi

6. Çok mıdır etsem teşekkür ben de hâlimden **Refik**
Va'd-i teşrîf eylemişdi şeh-süvârım gelmedi

[s.12]

11.

Şarkı**Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün**

1. Nerde ârâm fu'âdım haberim yok haberim
Böyle me'yûs, perîşân yanar, ağlar gezerim
Beni giryân eden eyvâh! kaderimdir, kaderim
Böyle me'yûs, perîşân yanar, ağlar gezerim
2. Baña zulm etdi o va'd eylediği lufta bedel
Dest-i kahrı ile söndi nedeyim şemm'-i emel
Beni mahrûm-ı vişâl eyleyeli âh! o güzel
Böyle me'yûs, perîşân yanar, ağlar gezerim

12.

Kıt'a**Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün**

1. Gel ey rûh-ı revânım gel yeter artık vişâl yok mı
Kemâle erdi hicrânın buña hâlâ zevâl yok mı
2. Hâyâta hâtîme çekdirdi âhîr sehm-i hicrânın
Şehîd-i 'aşka şöñ demde yine 'arz-ı cemâl yok mı

13.

Kıt'a**Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün**

[s.13]

1. Neyle, meyle neşvemendim gam baña neyler bugün
Bî-meḥâbâ 'arşa çıksun na'ra-i heyler bugün

2. Nağmesâz oldu bu dem ol şâki-i bezm-i şafâ
Söyleyiñ şuşsun hele kânûn ile neyler bugün

14.

Müfred

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Al ele âyineyi bir bağ da gör ruhsârîña
Var mıdır 'âlemde bir beñzer saña ey sevdiğim

15.

Şarkı

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

1. Niçün eṭrâfiñ almış ḥâr ey gül!
Acır, ağlar bu ḥâli görse bülbül
Ḥazân oldu döküldi âh! gül ü mül
Acır, ağlar bu ḥâli görse bülbül
2. Degil beyhüde feryâd u fiğânım!
Yıkıldı tâ temelden ḥânumânım
Yed-i a'dâya geçdi âh! cânım!
Acır, ağlar bu ḥâli görse bülbül

16.

Şarkı

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

[s.14]

1. Sever elbetde perîler de seni
Beñzedir bülbül-i dil-verde seni
İncidir mi ah-ı pejmürde seni
Şarayım sine-i pür-derde seni

2. Ne olur ben seni sevdimse güzel
Acı da hālime sen! bir gece gel!
Girmeden koynuma āh dest-i ecel
Şarayım sīne-i pūr-derde seni
3. Firqatiñ etdi hārāb cān u teni
Beklerim āh pister-i ğamda seni
Gel de maħrūm-ı hayāt etme beni
Şarayım sīne-i pūr-derde seni
4. Şeb-i hicrānda Refikim idi āh [s.15]
Kalmadı āha da kudret eyvāh
Gell gel Allāhı severseñ gel māh!
Şarayım sīne-i pūr-derde seni

17.

Müstezād

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

Mef'ülü Fe'ülün

1. Ey şems-i şafā 'ālemi etdikçe ziyādār
Göñlümlle berāber
Bi'llāh[i] gelüp dideme girseñ de yeriñ var
Ey mihr-i pūr-envār
2. Ser-pūşıñı at, kāküli saç fevķ-i cebīne
O mihr-i behīne
Olsun o da cem'iyet-i ğalbim gibi her bār
Rüzgār ile tār-mār
3. Çöz düğmeñi biraz da açılsun sīne-i şāf
Āyīne-i şeffāf
'Aķs-i ruħ-ı gülgünüñi seyr eyle sen ey yār
Baķ baķ ne ziyādār

4. Her şeb seni bir bezme çerâğ eyliyor a'dâ
Ney, mey de müheyyâ
Bu hâle taḥammül edebilmez 'âşık-ı zâr [s.16]
Ey şüh-ı sitemkâr
5. Bir şeb de **Refikî** ne olur eyleseñ ihyâ
Gelseñ eve tenhâ
Beyhüde yere 'âşıka cevri eyleme ğaddâr
Kıl luṭfa sezâvâr

18.

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

1. Beni 'âşkıñ ḥarâb etdi a cānım!
'Aceb mi dem-be-dem artsa fiğānım?
2. Firākıñla yaḳar āhım cihānı
Evet volḳan gibi āteş-feşānım
3. Bakup pür-feyz olurдум gözleriñden
Hemān feyyāz diyor şimdi lisānım
4. Ḥazāna uğramış gülzār-ı 'ömrüm
Bahār geldi yine gitmez ḥazānım
5. N'olur bir laḫza şād etseñ **Refikî**
Amān-ḥ'āhım amān kesme amānım

Aḥsenü'l-meḥāsin mü'ellifi edīb-i muḫterem 'Alā'iyeli / Alālāyalı Muḫammed [s.17] Efendiniñ aḳrabāsından birine berāy-ı tesliye göndermek için ṭalebi üzerine yazılmışdır.

19.

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

1. Cihân bir imtihângâh-ı beşerdir
Beşer heyhât heyhât bî-ḥaberdir
Cihân ser-tâ-pâ dâru'l-kederdir
Yegâne luṭfı da şerden beterdir
Şafâsı bir nev'-i dūzah 'azâbı
2. Şafâdan sarhoşu şanma atar hey
Bilseñ mi içdigi âyâ nedir ney
Ḥayâldir gördüğü zannetme bir şey
Zehirdir içtiği sen şanma ki mey
Cihânıñ zehr ile memzûc şarâbı
3. Şarâbı verse de neş'e nihâyet
Ḥumârı ağladır insânı elbet
Felek 'arz eylese âgûş-ı şefkat
Ḥakîkatde o işde ḳabr-i zücret
Seni sîr-âb eder şanma serâbı
4. Bekâ yokdur şafâsında, ğamında
Gülünde, bülbülünde, gül-feminde
Ne sicinde, ne de bezm-i Ceminde
Duyar insân şafâlı bir deminde
*Li-düli'l-mevti ve'bnü li'l-ḥarâbi*¹¹
5. Gerek tav'an gerek kerhen nihâyet
Cihâna kim ki gelmişdirse elbet
Eder emr-i irci'ye¹² o icâbet

[s.18]

¹¹ "Ölmesi için dünyaya çocuk getirin, harab olması için bina yapın!", Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, Mektebetü'r-Rüşdî, Riyad, 1423/2003, 13/232.

¹² "Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine 'dön'." Fecri, 89/28.

Gelir bir gün bize elbette nevbet
Bunu böyle diyor Allâh kitâbı

6. Anıñçün mevtine el-Ĥâc Emîniñ
Lüzümü yok te'essüf ne enîniñ
Budur emri bize Rabb-i Ğanîniñ [s.19]
Oķu da rûĥuna o ĥâk-rehîniñ
Kitâbu'llâhı baĥş eyle şevâbı
7. 'Azîzim şimdi 'Abbâs-zāde Tâhir
Bizi ġamġin eden el-Ĥac Emîndir
Faķať böyle imiř çāre ne taķdır
Tesellî-yâb olursañ eyle tekrîr
Li-dûli'l-mevti ve'bnû'li'l-ĥarâbi

20.

Ķıţ'a

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

1. Ğam degildir ayrı düşmüşsem de ben ol ĥürdan
Pertevile müstenîr eyler o mihrim dürdan
2. Eyliyor tenvîr ĥayâli âsumân-ı ġalbimi
Şanki tefriķ etdilerdi o mücessem nürdan

21.

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

1. Hem güler hem tîr atar çeşm-i siyâhı 'âşîķa [s.20]
Bu luţuf mı? yâ ġazab mıdır? ilâhî! 'âşîķa
2. Şanma nâlân eyleyen ancak o şûĥuñ ġamzesi
Başķa bir sehm-i ġaza tîr-i nigâhı 'âşîķa

3. Şiše-i tövbe şikest olsa ne var zâhid bugün
Kâtib-i kudsi bile yazmaz günâhı ‘âşıkâ
4. Mağsadiñ cânım fedâ etmekse fermân istemez
Yalınız kâfi benüm emr-i şifâhî ‘âşıkâ
5. Bî-vefâ va‘d eyleyüp her ân **Refîki** kandırır
Mevlevî mi giydirir her dem külâhı ‘âşıkâ

22.

Gazel

Mef‘ülü Fâ‘ilâtün Mef‘ülü Fâ‘ilâtün

1. Şayd eyledim bugün ben şahrâda bir gazâlî
Bir âl ile düşürdüm dâma o gül-cemâlî
2. Âhû degil ferîşte vermiş şafâ behîşte
Beñzer gazâl-i deşte çeşmânı bir de hâlî
3. Gitdikçe oldı meczûb gitdikçe oldı meclûb
Murğ-ı dil-i garîbi şayd etdi dâm-ı hâlî
4. Çeşmi anıñ füsünge mest olsa da hünerver [s.21]
‘Âlem aña musahhar derler ki yok mecâlî
5. Zülfi anıñ perîşân tãkat getirmez insân
Aşlı melek perî-şân cãmî‘ iki hisâlî
6. Müjgâni fitne-perver cân almada hünerver
Dünyâ perestîş eyler görse o nev-nihâlî
7. Vechinde hatt-ı ma‘nâ ism-i şerîf-i Mevlâ
Bağ ey **Refîk**-i şeydâ fikr eyle Zü’l-celâlî

23.

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün

1. Seni benden ayırdı çerh-i bed-ḥ'âh
Yanar elbet dilim âteşle her gâh
2. Firâkıñdan daha müdhiş ne vardır
'Îtâbiñ varsa da şîrindir ey mâh
3. Vezân olsa şabâ zülf-i perîşân
Eder medhüş kerrübîyi bi'llâh
4. Amân şefkat meded feryâda raḥm et
Yanar sînem şerer-efşândır eyvâh
5. Hedef olsun müjeñ tîrine sînem
Fedâ etdim bu cānı ben saña şâh!
6. Ne ni'metdir ölüm 'aşkınla cānım
Tecerrüdle tutar rûhum saña râh
7. Vişâl ümmîdi maḥv oldu **Refik**iñ
Dem-â-dem âh eder, ağlar, yanar âh!

[s.22]

24.

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Göñül te'sîr-i hicr-i yâr ile bîmârdır şimdi
Müdâvâtında Loḫmânlar daḥi bîzârdır şimdi
2. Gül bî-ḥâr iken de âh yine âgûşa girmezdi
Gülistânda o şâh-ı gül ser-â-ser ḥârdır şimdi

3. Beni bülbül gibi beyhüde feryād eyliyor şanma
O yār-ı cānsitānım hem-dem-i ağıyārdır şimdi
4. Nazar etmem behište ben eger dünyāya beñzerse
Benim çeşmimde ‘ālem hep ḥarābezārdır şimdi
5. Nesīm-i nev-bahār esse gelir şarşar gibi mühlük
Ḥarābezār olan dünyā bütün ekdārdır şimdi
6. Tenezzül eyleyüp sevmem bu ‘ālemde **Refik** ḥübān [s.23]
Ḳalan ancaḳ güzellerde ḳurı eṭvārdır şimdi

25.

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ülün

1. Yine baḳ dil beni bir āfete meftün etdi
Āh o bī-raḥm u vefā dīdemi pür-ḥün etdi
Bend-i zincīr-i ḡam etdi beni Mecnūn etdi
Āh o bī-raḥm u vefā dīdemi pür-ḥün etdi
2. Tir-i cevriyle cigerde niçe yare açdı
Dil ü dīdem şeb-i hicrānda ne ḳanlar şaçdı
Bezm-i ülfetde görünce beni zālīm ḳaçdı
Āh o bī-raḥm u vefā dīdemi pür-ḥün etdi
3. Hem ḳaçar hem görünür cevr eder etmez pervā
Va‘d-ı teşrīf eder ammā yine etmez ifā
Ben o şūḥuñ eleminden naşıl etmem şekvā
Āh o bī-raḥm u vefā dīdemi pür-ḥün etdi

26.

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'ülün

1. Haber aldım bunu ey eşk-i revân şahımdan [s.24]
Zevk almıymış benim ol âfet-i cân âhımdan
Rağm eder şandım idi yâre-i cângâhımdan
Zevk almıymış benim ol âfet-i cân âhımdan
2. Ba'dezîn söyleyeyim ben niye dil-hûn oldum
Âh u feryâd ile hem-hâlet-i Mecnûn oldum
Âh u feryâd u fiğân etmege memnûn oldum
Zevk almıymış benim ol âfet-i cân âhımdan

27.

Müstef'îlâtün Müstef'îlâtün

1. Mağv etdi dilden her dürlü şevki
Âsân şanırdım evvelce 'aşkı
Derd-i cigermiş başlıca zevki
Âsân şanırdım evvelce 'aşkı
2. Yokdur bu derde bir başka çâre
'Arz et **Refik** sen hâliñi yâre
Açdı cigerde biñ dürlü yare [s.25]
Âsân şanırdım evvelce 'aşkı

28.

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

1. Nedir hem-vâre cevriñ bendeñe âh
Güzel gün görmedim devriñde bi'llâh
Degilsin hâlime eyvâh âgâh!
Güzel gün görmedim devriñde bi'llâh

2. Beni şād etmediñ bir laħza cānım
Yıkarsa çok mı āfākı figānım
Yeter maħv eylediñ kesdiñ amānım
Güzel gün görmedim devriñde bi'llāh
3. **Refik** her dem budur dilde sürūdum
Seni sevdim de maħv oldu vücūdum
Evet kanlı sirişkimdir şuhūdum
Güzel gün görmedim devriñde bi'llāh

29.

Şarkı

[s.26]

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

1. Bakın şā'ir şafā sürmekde her gāh
Niçün şekvā eder bilmem ki bi'llāh
Evet çekdirmedim devrimde hiç āh
Niçün şekvā eder bilmem ki bi'llāh
2. Gülistān-ı şafāda nev-fidānım
Henüz on beş yaşında bir civānım
Nigāh-ı luṭfla neş'e-resānım
Niçün şekvā eder bilmem ki bi'llāh

30.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Görmedense ben seni aġyār ile ey bī-vefā
Bir ḫayāt-ı cāvidānīdir hemān ölmek baña
Sevdiğim aġyār ile gülşende etdikçe şafā
Bir ḫayāt-ı cāvidānīdir hemān ölmek baña
2. Görmedim bir ḫ'āb-ı raħat sevdiğim demden berü
Ben uşandım aġlamağdan sevdiğim şimden gerü

Dökmedense birtaķım aġyāre dā'im āb-ı rû
Bir ĥayāt-ı cāvidānīdir hemān ölmek baña

[27]

31.

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Gözüme öyle ĥaķır oldu ki bu tatlı ĥayāt
Baña vuşlat gibi şevķ-āverdir şimdi memāt
Elem-i hicre tükendi nideyim şabr u şebāt
Baña vuşlat gibi şevķ-āverdir şimdi memāt
2. Çekilir derd degil öyle aġır bār-ı elem
Buña ben mevtden eshelce ĥarīķi bilemem
Bu vücūda niye terciĥ olunmaz ki 'adem
Baña vuşlat gibi şevķ-āverdir şimdi memāt

32.

Muĥammes

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Derdmendim bir teselli yok dil-i nā-şādıma
Künc-i ġamda nāleden ġayrı gelir yok dādıma
Āh te'sīr etmiyor nālem yine bī-dādıma
Allah Allāh kimse imdād-res degil feryādıma
Gel yetiş bārī ecel sen gel benim imdādıma
2. Dīde pür-ĥün dil perīşān el-amān ĥālim yaman
Var ise bir dest-ġirim nāle feryād u fiġān
El-amān āh çāk çāk oldu taĥammül el-amān
Allah Allāh kimse imdād-res degil feryādıma
Gel yetiş bārī ecel sen gel benim imdādıma

[s.28]

3. Derd-i hicrānla zebūnum kırtarıñ Allāh için
Bend-i zencīr-i cunūnum kırtarıñ Allāh için
Bir ğarīk-i baħr-i hūnum kırtarıñ Allāh için
Allah Allāh kimse imdād-res degil feryādıma
Gel yetiş bārī ecel sen gel benim imdādıma
4. Mübtelā-yı derd-i ‘aşkıñ ey ṭabībāñ kırtarıñ
Bir ğarīb-i bī-**Refik**i yaqdı hicrāñ kırtarıñ
Ey melekler ey periler bir perīşāñ kırtarıñ
Allah Allāh kimse imdād-res degil feryādıma
Gel yetiş bārī ecel sen gel benim imdādıma

33.

Fe‘ilātūñ Fe‘ilātūñ Fe‘ilātūñ Fe‘ülūñ

1. Ağlar elbette bu hāli gören insāñ ağlar [s.29]
Belki bu hāl-i perīşāñıma hayvāñ ağlar
2. Öyle bī-tāb u tūvāñ ḥaste-i firķat-zedeyim
Bister-i ğamda dil-i zārım hemāñ kıñ ağlar
3. Āh ğurbetde başım düşdi ecel yaşıtığına
Melekü'l-mevt bile baķ hālime her āñ ağlar
4. Böyle mehcūr-ı vaṭāñ ‘azm-i beķā eyler isem
Dem-i firķatdeki hep nāle-i sūzāñ ağlar
5. Vaṭāñıñ manzārası pīş-i ḥayālimde henüz
Anı gördükçe **Refik**iñ cigeri kıñ ağlar

34.

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

1. Gel gel! âgüşuma gel! bâri hayâl-i vaţanım
Seni ârzü ederim şubh u leyâlî vaţanım
2. Bir avuç hâk-i siyâhıñ naţar-ı hasret ile
Görünür dîdeme kıymetli le'âlî vaţanım
3. Medfen-i hâţıram olmuş iken evvelce benim
Başka yer mi olacak medfenim 'âlî vaţanım
4. Gam-ı hicrânıñ ile cûşa gelüp ey Tarsûs [s.30]
Gözlerimden dökerim mevce-i âlî vaţanım
5. Ediyor cezbeli bir şâ'iriñ ârzüsını âh
Sen de âgüşa çek ol nûr-ı kemâlî vaţanım
6. Hâzreti Şîte götür rûhumı al da bâri
Dâniyâlden ede hem kesb-i me'âlî vaţanım
7. Dađı Loqmân ile Kehfe kerem et taqđim et
Gözlerim kuhl edine hâk-i Bilâlî vaţanım
8. Qabrini vâlidemiñ vâlidemiñ göster bu yer
Şimdi anlar dağı ârzüda vişâlî vaţanım
9. Maqber-i mâderi aç da beni âgüşuna at
De **Refik**iñ budur al rûh-ı melâlî vaţanım
10. Bir de Nemrûna¹³ götür gezsün o gülşenleri de
Severim ben anı zîrâ ki şafâlî vaţanım

¹³ Eskiden Tarsus'a bağlı bir belde olan Namrûn, günümüzde Mersin'e bağlı Çamlıyayla ilçesidir. (Ahmet Vefik Paşa, 1293/1876, s. 791).

11. Tā nihāyet anı bir cāy-ı mu‘allāya götür
Seni seyr etmek için ede te‘ālī vaṭanım

35.

Kıṭ‘a

[s.31]

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

1. Muḳaddesdir o rütbe ḥāk-i pāki ḥıttā-i Mıṣrıñ
Şaḥīḥdir Ka‘be-i şānīsidir dense Müsülmānıñ
2. Rızā‘en li‘ş-şeyāṭın ehl-i nāmūsı keserlerken
Yegāne melce‘i olmuş idi erbāb-ı vicdānıñ

36.

Mecmū‘a-i Eş‘ārımdan Bir Şaḥīfe¹⁴

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

1. Şanırdım ben beni dīvānedir bes
Megerse ben gibi Mecnūnmuş herkes
2. Eger şāhid ararsañ işte benden
Güzel şāhid bulunmaz bir de senden
3. Naşıl ‘ākil desem o şaḥşa ki ben
Güler, oynar vaṭan āh cān verirken
4. Vaṭan bir māder-i eşfaḳ degil mi
Anı hīç sevmeyen alçaḳ degil mi
5. Severseñ de niçin ey ḡāfil insān
Gülersiñ sen verirken māderiñ cān

¹⁴ Mehmed Refik Efendi, *Beyānū‘l-hak*, İstanbul: Osmanlı Meziyet-i İktisadiye Matbaası 6(137), 1911, s. 2472)

6. Düşün bir kerrecik bārî düşün âh [s.32]
Bizi insân deyü halk etmiş Allâh
7. Vaţan bir maķber-i ecdād-ı insân
Nigehbānı da sen ben, bunca ihvân
8. Naşıl rāzî mısın bu türbeyi sen
Ayaklar altına alsun mı düşmen
9. Hâķāretle başup da çignesün mi
Bütün ervāh-ı eslâf iñlesün mi
10. Yeter terk etmeli artık cümüdü
Hücüm etmekdedir düşmen cünüdü
11. Bugün kuţba varanlar ecnebîdir
Balonlarla uçanlar ecnebîdir
12. Bu hâletle yine hiç tuymuyorlar
‘Aţāletle hayâtı yuymuyorlar
13. Nedir onlardaki bu sa‘y-i dā’im
Nedir bizlerdeki bu rûh-ı nā’im
14. Vaţan kalmış iken eslâfımızdan
Düşün lâyıķ mıdır isrâfımızdan
15. Tıttup şatmak bize eţrâfımızdan [s.33]
Hayā etmek gerek ahlâfımızdan
16. Bu gülzârı bize terk etdi eslâf
Eder la‘net harâb olursa ahlâf

17. Düşün eslâfı bir de kendiñe bak
Bize Mecnûn demekde yok mıdır haq
18. Ne alçaqdır o âdem ki vaţandan
Mu‘azzedir yanında kendiniñ cân

Ṭalebe-i ‘ulūmdan Ṭarsūsî Nakīb-zāde¹⁵

37.

Ye’s

Pek Bî-karārım

Müstef’ilātün Müstef’ilātün

1. Göñlümde vardır eyvâh benim âh
Bir hüzn-i müzmin bir ye’s-i dâ’im
Mümkün değil mi yâ Rab hâlâşım
Bu derd beni âh öldürdi bi’llâh
Etmez mi ihyâ o dil-şikârım?
2. Eylerdi ḥandân gördükçe gül-ten
Nīm-iltifâtla bu qalb-i zârı
İcâd ederdim yüz biñ bahârı
O iltifâtıñ nim-neşvesinden
Maḥv oldu neşvem bitdi bahârım
3. ‘Aynımda şahrâ cennet idi sen
Cennetde cânım! nâzlı ferişte
Tercih ederim zevk-i behişte
Gülşendeki o şöhetleri ben
Şimdi bükâdır eyvâh kârım

[s.34]

¹⁵ Mehmed Refik Efendi, *Beyânu'l-hak* s.2472.

4. Aldıkça bûse gonce-dehenden
Ruhsâr-ı alden sîmîn-cebînden
Handân idiñ sen mes'ûd idim ben
Şimdi cüdâyım eyvâh senden
Bî-câ mıdır yâ bu âh u zârım
5. Pür-inbisâtdım ney, meyle dâ'im [s.35]
Devrân baña bak şoñra ne etdi
Şahbâ döküldi cânân da gitdi
Neş'em de bitdi şimdi humârım
Ağlarsa çok mı bu kalb-i zârım
6. Sendiñ enîsim bülbül de neyzen
Şem'i fîrûzân nûr-ı cemâliñ
Şimdi **Refik**im oldu hayâliñ
Neylerde âhım gülzâr külhan
Pek bî-çarârım pek bî-çarârım

38.

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

1. Dili tenşîte kâfidir güzel, mey
Leb-i cüy çemen, kânûn ile ney
2. O nisbetde tarab-efzâ ki insân
Elin kesse yine bilmez keser ney
3. Ğanîmet 'add eder geçse eline
İçer müftî elin şallar atar hey
4. Degil cennet vişâl-i yâri fikr et [s.36]
Aña var mı mu'âdil başka bir şey

5. Ney-i kilkim **Refik** oldukça demsâz
Gelir bülbüllere şevk pey-â-pey

39.

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1. Kâkülünden aldı sümbül büy-ı cân-bahşâsını
Leblerinden aldı mül reng-i tarab-efzâsını
2. Hüriler de olsa ‘âşık çok mıdır cânânıma
Görse terk eyler Zelihâ Yûsuf-ı hüs-nâsını
3. Çeşm-i mestem elde sâgar hem kenâr-ı cüyda
Gözlüyormuş Allah Allâh bir dil-i şeydâsını
4. H‘âbdan şordum o yâriñ leblerinden gizlice
Dedi sine-süz-ı ‘âşıkdır ruḥ-ı zibâsını
5. Hatt-ı müşkinde uzatdı kıl ü kâli şâ‘irân
Nice tahrik eyleyen o ‘âşıkıñ sevdâsını
6. Vaşf ederler zâhidân tûbâyı hâlâ añladım
Görmemişler dil-rübâmıñ kadd-i müsteḡnâsını
7. Ebruvânıñ her biri bir mışra‘-ı bercestedir
Lîk müşkilce **Refik** fehm eylemek ma‘nâsını

40.

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1. Şem‘a-i ruḥsârınıñ göñlüm olup pervânesi [s.37]
Ol sebebden yanmak ister âteşe divânesi

2. Şafha-i ruħda semender mi 'aceb hâliñ midir
Yâ muḳaddes nokḩa-i vaħdet mi her bir dânesi?
3. Zülfüñ olmuş ḩalb-i 'āşıkveş perîşân ey perî!
Yâ şabâdan örselenmiş yâ tağıtmiş şânesi
4. Gülsitân-ı hüsününi tezyîn eden âyâ nedir
Lâle-ḩad, yâ serv-ḩad, yâ dîde-i mestânesi
5. Bir ḩayâl mi? yâ perî mi eyledi Mecnûn beni
Öyle Mecnûnum **Refik** bilmem anıñ Leylâ nesi

41.

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

1. Naẓar-endâz olunca vechiñe mâh
Alır ḩayret beni ol demde bi'llâh
2. Girîbân-çâk olursam da ḩaber ver
Daha bîmâr mıdır çeşmiñ seniñ şâh
3. Neden bîmârdır çeşmiñ efendim!
'Aceb ebrûya mı olmuş nişângâh
4. Nedendir sendeki nâz u sitîgnâ
Nedendir bendeki gizli fiğân âh
5. **Refik** yokdur bu feryâda nihâyet [s.38]
Meger şâd eyleye bir kerre o mâh

42.

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

1. Bilirken ḩâlimi sen nev-civânım!
Niçün gûş etmiyorsuñ âh fiğânım

2. Ne var teşrîf kılsañ hücremi sen
Amân servi-revânım nev-fidânım!
3. Seni bir ân der-âgûş eylesem ben
Fedâ eyler idim rûh-ı revânım
4. Gece bālîn-i nâzda sen yatarken
Uyutmaz âh beni derd-i nihânım
5. Amân cânım **Refîki** etme maḥzûn
Bilirsin ‘âşıkıñdır nev-civânım

43.

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ülün

1. Buldum eş‘ârıñı neşriñ gibi cânım parlak
Pişivây-ı üdebâdan olacaksın muḥlak
2. Bende yokdur anı taḳdîre liyâḳat lâkin
Bir edîb-i nüktedândan işitdim el-ḥaḳ
3. Dedi Nef‘î gibi ṭab‘ıñda şehâmet vardır [s.39]
Hem Žiyâ-yı ‘aşr olur ṭab‘ıñ ederse işrâḳ
4. Rûh-ı Nâcîyi Kemâli edecek taḥsîn-ḥ‘ân
Mefḥari hem olacaḳdır vaṭanıñ ḥıfz ede Ḥaḳ
5. Başladı şi‘re **Refîk** de seni gördükçe faḳaṭ
Söyle! lâzım şâ‘ir olmaḳlıḡa şâ‘ir doḡmaḳ

44.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Ğarķ-ı nūr etdi selâmiñ göñlümi yâr Ğarķ-ı nūr
Ğarķ-ı nūr etdiñ beni luţfuñla dildâr Ğarķ-ı nūr
2. Āsumāni müstenîr eylerse hūrşîd sevdiğim
Sen de eylersiñ semâ-yı kâlbi her bâr Ğarķ-ı nūr
3. Parla burc-ı mes'adetde dâ'imâ mihr-i münîr!
Pertev-i nûruñ ile olsun dil-i zâr Ğarķ-ı nūr
4. Peykeriñden müstenîrken 'âlem-i 'irfân seniñ
Çok mıdır nâmıñ ile olduysa eş'âr Ğarķ-ı nūr
5. Ğarķ-ı nūr olmaz mıdır âyâ selâmiñla **Refik**
Öyle bir nürsun ki oldı senle envâr Ğarķ-ı nūr

45

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Nev-nihâlim var iken tûbâya minnet eylemem
Sâye-i la'linde ben şahbâya minnet eylemem
2. Pâsbân olsam o şûhuñ dergeh-i vâlâsına [s.40]
Tâcdâr-ı Hüsrev ü Dârâya minnet eylemem
3. İnkisâf etsün o yâriñ meh-cebîni var iken
Nûr-ı hūrşîd-i cihân-ârâya minnet eylemem
4. Hâk-i pâyıñ eyledim kühl-i meserret dîdeme
Bir daha ben sürme-i ahfâya minnet eylemem

5. Nūr-ı feyzi lem'ā-pāş olduḡa ṡab'ımda benim
Vaşf ederken her gelen ma'nāya minnet eylemem
6. Mesken etdim kendime ben kūh-ı 'aşḡ-ı dilberi
Bu dil-i Mecnūn ile Leylāya minnet eylemem
7. Var iken böyle benim ṡab'-ı hevesnākim **Refiḡ**
'Andelibe, ṡūṡi-i gūyāya minnet eylemem

46.

Mefā'ılūn Mefā'ılūn Fe'ülūn

1. Fu'ādımda ḡıyābī bir meveddet
Seni etdirdi tā ṡaṡdī'a cūr'et
2. Vedādıñla münevverdir dil-i zār
Nedir cānım ḡıyābī bu meveddet
3. İşitdim nāmıñı o yād ederken
Ta'aşşuḡ eyledim sem'an ne devlet
4. Ḳabūl eyle gözüm nūrı...¹⁶
Selāmıñla baña baḡş et meserret
5. Deḡālet eyleyüp dergāha şimdi
Refiḡ etdi seni ṡaṡdī'a cūr'et

[s.41]

¹⁶ Vezin bozulmuştur. Mısradaki veznin bozulmasına sebep olan eksik kelimenin yerine üç nokta (...) konulmuştur.

47.

Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün

Everekli Müftî-zâde Şeyh Sırrî Efendi ile Müştereken Yazılmışdır.

1. **Sırrî:** Zann etme oldum beyhüde hayrân

Refik: Zülfüñden oldı 'aqlım perîşân

2. İnsân degil, sen muṭlaḳ perîsin

س: Cellâd-ı cânsın âşüb-ı devrân

3. Rûḫ-ı mücessemsin ey perî-rû

ج: Nûr-ı mücerredsın ey melek-şân

4. Çeşm-i siyâhıñ âh u nigâhıñ

س: Pek bî-amândır ey şâh-ı ḫübân

5. Fıṭrat seni taḫmîre özenmiş

ج: Yokdur nazîriñ ey şun^c-ı Yezdân

6. Kâbil degildir tavşif-i ḫüsnüñ

س: Yazsam kaşâ'id olsam ğazel-ḫ^vân

7. **Sırrî Refik**iñ şîrîn-zebândır

Mu^cciz-beyândır mânend-i Sehbân¹⁷

[s. 42]

48.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Yine Şeyh Sırrî Efendi ile Müşterekdir.

1. **Sırrî:** Vuşlatıñdan kimdir ey vaḫşî-ġazālım kām-bîn

Refik: Etdi hicrânıñ beni her rûz u şeb vaḳf-ı enîn

¹⁷ Sehbân Vâ'il, (Sehbân bin Vâ'il) fesahat ve belagatta ismi darb-ı mesel hükmüne geçmiş evlad-ı Arap'tan bir zat olup, Harun Reşid zamanında yaşamıştır. Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-alâm*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1311/1894, IV/2539.

2. ج: Sākiyā mest et beni bī-minnet-i cām-ı şabūh
س: Nā-şekīb derd-i hicrāndır bu ‘ömr-i nāzenīn
3. س: Şīve-i hükm-i melāhat mı bu kaçd-ı cān ediş
ج: Yā fedā-yı cān mıdır mu‘tād-ı beyne’l-‘aşıķın
4. ج: Nā’il-i firdevs olurdum terk-i dünyā kılmadan
س: Etsen āgūşuñda teslim-i hayāt ey meh-cebīn
5. ج: Bir Refiķ-i nüktedān bulsun bu Sırrī bilmeyen
س: Keşf eder Esrārımı Ğālib gibi ‘irfān-ķarīn

49.

Fā’ilātūn Fā’ilātūn Fā’ilātūn Fā’ilūn

1. Görmedim ‘ālemde bir baht-ı siyāh bahtım kadar
Çekdigim ālāmdan hālā o zālīm bī-ķaber
Etmiyor āyā niçün āh-ı seķerden de hāzer
Çekdigim ālāmdan hālā o zālīm bī-ķaber
2. Nağme-i bülbül gibi diñler benim efgānımı
Ney mi yā ķānūn mı zann eyler enīn-i cānımı
Hānde eyler seyr ederken dīde-i giryānımı
Çekdigim ālāmdan hālā o zālīm bī-ķaber

[s.43]

50.

Fe’ilātūn Fe’ilātūn Fe’ilātūn Fe’ilūn

1. Ādemi ādem eden hūķ-i ḥāsen şıdķ u vefā
Yoksa bī-fā’idedir hūķ-i ḥāsen tavr u edā
2. Rūḥdur şūreti tezyīn edecek varsa gözüm
Cism-i bī-rūḥ gibidir şūret-i bī-cānda şehā

3. Aldanır mı şuret-i zeyn ile aşhâb-ı zekâ
Şubh-ı ümmîd bile tersîm olun[ur]sa meşelâ
4. Kisve-i 'ilm ü edeb rûhuñı tezyîn etsün
Cism-i 'üryânda leţâfet aranılmaz zîrâ
5. Meşrebimdir sevemem şuret-i bî-cânı **Refîk**
Beyt-i Hâkka aşılır mı hiç olan deyre sezâ

51.

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Mefâ'ülün Mefâ'ülün

1. Bugün de görmesin mi 'âşıkıñ ihsânıñı şâhım
Mübârek 'ıyddır yok mı bugün mektüb baña mâhım
Bugün de qalbiñe te'sîrsiz mi qalacaq âhım [s.44]
Mübârek 'ıyddır yoq mı bugün mektüb baña mâhım
2. Sen etdiñ hâne-i qalbim hârâb-ender-hârâb ammâ
Bugün ta'mîrine imkân mı yokdur ey gül-i ra'nâ
Umar mektubuñı bekler nice demdir dil-i şeydâ
Mübârek 'ıyddır yoq mı bugün mektüb baña mâhım

52.

Qıţ'a

Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün

1. Tûlû'-i mihr imiş dildâr şandım
Şu'â'ı kâkül-i zer-târ şandım
2. Celâdetle zebün etdi beni âh
Ben anıñ dîdesin bîmâr şandım

53.

Fā'īlātūn Fā'īlātūn Fā'īlātūn Fā'īlūn

1. Sāḳiyā gel! neşvemend et bu dil-i bîzārımı
Bir nigāh-ı luṭfıla gel eyle! iṭfā nārımı
2. Ḥayli demdir neşveden mehcūrum ey nāzik ḥızām
Eyle gel biraz da mesrūr bu dil-i ğam-ḥ'ārımı
3. Neyle, meyle sūz-i dilden bir rehā mümkün iken
Hîç revā mı yaḳsın āteş sîne-i gülzārımı
4. Gel gel! ey şevḳ u ṭarab gel rûḫumı şād eyle ki [s.45]
Şādlıkla ben de icrā eyleyem efkārımı
5. Fikrim o cānānımı medḥ eylemekdir ey sūrūr!
Sen de mesrūrsun iştidiñ çünki ol dildārımı

54.

Ecille-i 'ulemā-i İslāmiyeden Divriĝi-zāde Dāmād Emīn Efendi¹⁸ merḥūmuñ vefātına tāriḫi mutazammın mersīye.
Müstef'ilūn Müstef'ilūn

1. Gitdi bugün üstād gel
'Allāme-i şāhib-yakīn
2. Mesrūrdur 'arş-ı berīn
Ḳan ağlasın rüy-i zemīn
3. Kenz-i 'ulūm-ı ma'rifet
Bu ḥākde oldı defīn

¹⁸ Atabey Kılıç, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Emin Efendi, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/emin-efendi-divrikli-damad-emin>, (2014, 13 Kasım).

4. Peyğambere 'āşık idi
Ma'şûkuna oldu qarîn
5. Birr ü vera' da mişlini
Az gördi çeşm-i 'ārifin
6. Tārîhîni geldi dedi [s.46]
Yazdı **Refik** dört merd-i dîn
7. Pervāz kıldı Rabbine
Rûhu'l-Emîn Rûhu'l-Emîn
1323 [1905-1906]

55.

'Amca-zādem Emîn Efendi merhûmuñ kitābe-i seng-i mezârı. Vālidesi lisânından yazılmışdır.

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

1. Zâ'irâ! Fâtiha-h'ân ol bu benim oğlum Emîn
Gözümüñ nûrı ciger-pārem idi genç ü fa'tîn
2. Oğudı hâdim-i dîn olmak için h'âhişle
Haşr ede ehl-i 'ulûm ile Hudâ-vend-i mu'în
3. Bir keder gelse teselliye şitâb eyler idiñ
Şimdi sensin eden oğlum beni hayfâ gamgîn
4. Der idiñ cenneti taht-ı kadem-i mâderde
Zîr-i pâyımda maqâmıñ ola firdevs-i berîn
5. Beş çıkınca oldu bu mışra' **Refik** tārîh aña
Nâ'il-i 'afv-ı Hudâ olsa sezâ rûh-ı Emîn
1323 [1905-1906]

56.

**Edib-i muhterem Muhammed Efendi Alālāyalı Hızretleriniñ lütfen irsāl [s.47¹⁹]
buyurdukları takrîzdir.**

Mütefā'ilün Müstef'ilün / Müstef'ilün Mütefā'ilün

1. Li-refikunā Ezhāru ravz
El-‘ilmi mā’iletü’l-ğuşūñ²⁰
2. Ve li-zāterā Mecmū‘atü’l
Eş‘ār hāfiletü’l-fünün²¹
3. Tehtezzü min-ħüsni’l-me‘ānī
Hezzeten tuħyi’ş-şücün²²
4. Lev táf nibrāsü’l-me‘ārifi
Nazmehā ed-durra’l-maşün²³
5. Yelka bihā min-küllü me‘āniyen
Ciddihā işra’l-mucün²⁴
6. Lillāhi derruke yā Refīku
Fe-hākezā el-sihru yekün²⁵
7. Fe-cema‘te eştāte’l-beyāni
Fe-eşbahte mücellüü’l-‘uyün²⁶
8. Ve reca‘te meşkürā’ş-şanī‘
Ve zehraküm zāne’l-ğuşün²⁷

¹⁹ Eserin 48. sayfasında hata-sevap cetveli bulunmaktadır. Bu kısım, çalışmanın “Dil ve Anlatım” başlığına dahil edilmiştir.

²⁰ Refik’in/arkadaşımızın Ezhâr’ı, dalları eğilmiş ilim bahçesidir.

²¹ Bundan dolayı sen, Mecmū‘atü’l-Eş‘âr’ın çeşit çeşit dalları/fenleri topladığını görürsün.

²² O manaların güzelliğinden dolayı öyle bir ihtizaza gelir ki o ihtizaz, çeşit çeşit dallara/ilimlere hayat verir.

²³ Şayet marifetlerin kandili, onun (sadeğinde) korunmuş inci gibi nazmını tavaf etseydi...

²⁴ Orda her mana ile karşılaşırđı. Mizahın hemen ardından ciddi bir mana ile.

²⁵ Aferin sana! (Amelin Allah için olsun!) Ey Refik/arkadaş!

²⁶ (Bu eserinde) beyanın bir çeşidini topladın. Böylece gözleri aydın olan biri oldun.

²⁷ Yaptığın işten dolayı şükrana layık oldun. (Zira) çiçekleriniz (Ezhâr) dalları süsledi.

Kaynakça

- Ahmet Vefik Paşa (1293/1876). *Lehçe-i Osmânî*. İstanbul: Tabhâne-i Âmire.
- Arslan, M. (2015, 14 Haziran). Refik. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/refik-mehmed-refik-efendi-tarsuslu>.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. (1423/2003), *Şu'abü'l-îmân*. (C.13). Riyad: Mektebetü'r-Rüşdî.
- İnal, İbnülemin M. K. (1988). *Son Asır Türk Şairleri* (C. 3). İstanbul: Dergâh Yay.
- Kılıç, A. (2014, 13 Kasım). Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Emin Efendi. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/emin-efendi-divrikli-damad-emin>.
- Kiraz, S. (2019). Refik-i Tarsûsî ve Müşterek Gazelleri. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 5(4), 673-686.
- Kur'an-ı Kerîm Meali* (2011). Hzl. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, 12. Baskı. Ankara: DİB Yay.
- Mehmed Refik Efendi (1327/1909). *Ezhâr Yâhud Mecmû'a-i Eş'âr*. Mısır: Osmanlı Matbaası.
- Mehmed Refik Efendi (1911). Mecmû'a-i Eş'ârımdan Bir Sahîfe. *Beyânü'l-hak*, İstanbul: Osmanlı Meziyet-i İktisadiye Matbaası, 6(137), 2472.
- Şemseddin Sâmî (1311/1894). *Kâmusu'l-alâm* (C. IV). İstanbul: Mihran Matbaası.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî I-II*. (Hzl. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yay.
- Tümer, C. Ş. (2008). 19. Yüzyıl Metinlerinde Genel Bir Tercih: "Yahut"lu Başlık Kalıplaşması. *Journal of Turkish Studies*, Volume 3 Issue 1(3), 380-398.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler*, İstanbul: Kesit Yay.